

*Приета: 18.03.2016 г.
Преработена: 11.04.2016 г.
Одобрена: 22.04.2016 г.*

РОЛЯТА НА УНИВЕРСИТЕТА В РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО НА УРБАНИСТИЧНОТО ЗНАНИЕ И ИЗГРАЖДАНЕТО НА ЕКСПЕРТЕН КАПАЦИТЕТ ЗА ПРОСТРАНСТВЕНО ПЛАНИРАНЕ

М. Ташева-Петрова¹

***Ключови думи:** урбанистично знание, експертен капацитет, пространствено планиране, образование по урбанизъм*

РЕЗЮМЕ

В статията са изследвани зависимостите между урбанистичното знание, урбанистичната практика и образованието по урбанизъм. Представени са обобщени резултати от три тематични пилотни проучвания относно: възможностите за реализация на урбанистите, оценка на качествата на урбанистите в практиката и предварителните студентски очаквания за практикуването на професията урбанист. С цел подобряване на връзката образование–практика, е направено предложение за структура и съдържание на платформа за разпространение на урбанистичното знание и оптимизиране на експертния капацитет за пространствено планиране.

1. Променящата се роля на знанието, образованието, научните изследвания и университетите

Знанието представлява съвкупност от различни формални и неформални когнитивни активи и потоци, които се генерират, използват и прилагат в различни икономически дейности. Разпространено или генерирано на местно ниво в резултат от проведени научни изследвания, знанието се разпространява чрез отворени платформи, свързващи хора и ресурси с цел достъп до знание и образователни услуги [1]. Акумулирането на

¹ Милена Ташева-Петрова, доц. д-р арх., кат. „Градоустройство“, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: tasheva_far@uacg.bg

знания и техният обмен чрез достъпни научни комплекси с отворен метод на координация, наред с изграждането на креативно мислещи човешки ресурси с нови умения и знания, и трансферът на технологии са сред важните фактори за развитието на иновациите [2]. Съвременното знание се генерира в контекста на приложимостта и бъдещото му използване, а не от побудите на определена общност. От различни, но взаимно допълващи се гледни точки, знанието е онтологично, епистемологично, обект на стогово-парични взаимоотношения, и резултат от развитието на определена общност/общество [3]. Тясно специализираното знание се характеризира с йерархична структура, докато трансдисциплинното знание се характеризира с хоризонтални връзки и неустойчиви организационни структури [4].

В последните три десетилетия се наблюдава постепенна трансформация от обективистичен към субективистичен модел на образователния процес, в който обучаемият става обучаващ, а преподавателят от централна фигура – поема функциите на мениджър, посредник в непрекъснатия информационен обмен и координатор на обучаемите. Традиционните функции на преподавателя, който доставя информация, се трансформират във функциите на мотивираща и провокираща активността на студентите личност, съветник и консултант, гражданин на съвременното информационно общество и на света. От пасивна форма на занимание, обучението се трансформира в активна дейност, чрез която се формират умения за критично мислене и информирано вземане на решения. Учебният процес променя своя обхват и времетраене, като се осъществява непрекъснато през целия живот. В така описания контекст, за съвременното университетско образование се очертават следните тенденции: 1) измества се фокуса от фундаменталните към прагматичните знания; 2) образователният процес се комодитифицира, а образователните услуги се превръщат в субект на пазарните отношения; 3) самоопределя се според признаците за конкурентоспособност и доходност; 4) в учебния процес масово се прилага проектният подход, програмите се структурират съгласно потребностите на пазара на труда, увеличава се броят на идващите от практиката преподаватели; 5) оценката на университетските звена се определя от приноса им за успешното класиране на университета на пазара на образователни услуги [5].

Университетите и публичните изследователски институции се различават по отношение на връзките с крайните потребители, по вида предадено ново знание и по механизмите за предаването му [6]. Връзките и трансфера на знания са зависими от степента на отвореност за взаимодействие на компаниите и публичните институции.

В резултат от навлизането на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) в образованието и в научните изследвания, през последното десетилетие се наблюдава стабилно нарастване на скоростта, с която знанието се натрупва, диверсифицира и разпространява. Размиват се границите между генерирането и прилагането на знанието. То повече от всякога е значимо, тъй като подпомага индивидите, организациите и държавите не само да генерират промени в образователната среда, но и да управляват промени в собствените си системи [7].

Наблюдава се и завишаване на изискванията, които поставя образованието – като разширяване на кръга от дисциплини и разбиране за взаимнообвързаността между базовите знания, изследователската дейност и нуждите на крайните потребители. Именно тесните връзки с крайните потребители водят до утвърждаване на предприемаческия модел на провеждане на научните изследвания в началото на XXI в. По този начин, освен изпълнението на мисията да обучават и да провеждат научни изследвания, университетите имат реален принос за икономическия растеж на страните с развити икономики и се нуждаят от осигуряване на инфраструктура и среда, както и от прилагане на интегрални подходи за организация на учебния процес чрез промотиране на мрежи във и извън университета, на местно и международно ниво.

В резултат от развитието на ИКТ и глобализацията знанието се генерира от различни агенти (университети, научноизследователски институции или компании и фирми в частния сектор), които разполагат с развита научна и технологична среда. Променя се и процесът на създаване на иновации: от линеен процес, в който създаването, трансфера и внедряването на ново знание са самостоятелно обособени и последователно протичащи етапи, към отворен процес на активно включване и обмен на компетенции между генератори и потребители на знания в разнообразни форми на взаимодействие и технологичен трансфер. Връзките научноизследователски звена/университети – бизнес – правителство в т. нар. „триъгълник на знанието“ променят качествено ролята на университетите като критично важно звено на националните и регионалните иновационни екосистеми [8]. При разрешаването на специфични практически проблеми новото знание се генерира и прилага в хибридна трансдисциплинна и междунституционална среда, в която изследователските университети могат да вземат участие в качеството си на: 1) агенти на знанието и трансформацията му в разбираем и приложим продукт на ниво „арена за действие“; 2) като страна в разработването на правила и научни изследвания в институциите и като оценители на ефективността от приложението на регулации и политики; 3) субекти, които критично самооценяват дейностите и практическия си опит както в етичен, така и в епистемологичен план [9].

Изследователските университети са своеобразни хъбове за научни изследвания, които: 1) имат за основен приоритет изследователската дейност и разработването на национални и местни политики и стратегии; 2) имат бюджет за финансиране на проучвания, свързани със стратегически важни национални проблеми; 3) разчитат на изградена култура на провеждане на проучвания и система за получаване на ефективна обратна връзка; 4) предлагат високо качество на взаимодействието между преподаване и научни изследвания, в т. ч. практическа приложимост на докторантски и постдокторантски разработки; 5) разполагат с капацитет за генериране на знания, за оценяване и за практическо приложение на външни резултати от изследвания и разпространение на знание, включително и капацитет да бъдат част от международни изследователски общности; 6) са част от иновационни екосистеми; 7) имат капацитета и волята чрез изследователски резултати и научно обосновани аргументи да бъдат агенти на промяната в законодателството и в обществения живот [10].

За разлика от диктуващите тенденции в научните изследвания топ университети, наречени още „Super RUs“ [10], техните партньори от периферните и/или изоставащи в икономическото си развитие географски региони и държави нямат капацитета да се конкурират на глобално ниво. Подобни университети (вкл. и в България), планиращи да се реструктурират в изследователски университети, следва да се утвърждават като проводници на академизма и научноизследователските мрежи, като дават своя принос в развитието на националните институции и държавните политики. Те изпълняват не по-малко важната мисия да бъдат двигатели в генерирането на обвързано с глобалните мрежи и чувствително към местния контекст знание, както и да подпомагат развитието на управленския, експертния, научноизследователския и преподавателския капацитет [10, 11]. Независимо от мястото на университетите в глобалните класации, предизвикателствата пред политиките във висшето образование са: доброто управление, финансирането и равнопоставеността; контролът на качеството; измерването на приноса на сектора образование за развитието на научните изследвания и иновациите; предефиниране на академичната кариера; промотиране на връзките между образователния процес и потребностите на пазара на труда; интернационализацията.

2. Урбанистичното знание и урбанистичната практика

Урбанистичното знание е социален продукт, който не може да бъде изолиран от контекста на своето генериране, който включва рамката, субекта и установените процедури [12]. В последните десетилетия урбанистичното знание се възприема като многокомпонентно [13], „ситуирано в определен социален контекст“ [14], базиращо се на различни източници и изискващо високо качество на обслужващата го инфраструктура и експертен капацитет.

Урбанистичното знание е динамична и еволюираща „социална конструкция“, отразяваща капацитета за действие и взаимодействие както на организациите, така и на общностите. За урбанистичното знание еднакво значими са процесът и контекстът, като знанието е едновременно резултат от процеса на диалог и взаимодействие от една страна, а от друга страна – поредица от рутинни дейности, спазване на нормативната уредба, и текущите административни дейности, свързани с управление на територията. Урбанистичното знание не е адитивно – то е синергия [15, 16] и резултат от продължително, комплексно наслагване, обсъждане и предоговаряне на визии, гледни точки, значения, езици за комуникация, убеждения, ценности и генериращо ново знание, рефлектиращо и изискващо нови компетентности обучение [14].

Характеристиките на урбанистичното знание, както и съвместната работа между професионалисти и непрофесионалисти представляват сериозно предизвикателство в процесите на планиране и урбанистично развитие. Урбанистичното знание е нестабилно – непрекъснато се трансформира, адаптира и приспособява към релативния контекст. То трудно може да бъде определено като краен продукт, а при определени обстоятелства не се припознава от актьорите като пригодно за директно прилагане в практиката [14]. Превръщането на знанието в оперативен ресурс изисква определянето на времева и пространствена рамка, в която знанието се мобилизира и самоактивира, като по този начин действието се превръща в поддържащ системата на знанието и неговата оперативност „споделен контекст“ [17]. Придобиването на знание чрез практика изисква изместването на фокуса от планирането към придобитото знание в процеса на планиране. Както в много други области, и в планирането основните проблеми вече не са свързани с издирването, набирането и предоставянето на знание, а тези, свързани с „разпознаването и разграничаването на фрагментарно от концентрирано, общо от специфично, съществуващо от ново, разнообразно от сходно, генерирано от индивиди или от организации, индивидуално от организационно“ [14]. Същевременно планирането оказва въздействие върху ситуираната в релативния контекст инфраструктура на знанието като: изисква ново знание, активира рефлексията, саморефлексията и механизмите на учене от опита; използва привнесени от чужд контекст знания; генерира, събира, споделя, управлява оказващи въздействие върху знанието данни и информация. Практикуващите в сферата на пространственото планиране непрекъснато са изправени пред необходимостта от актуализиране на знанията и уменията, получени при добиването на съответната квалификация. Все повече се налага потребността от съчетаване на практически опит и непрекъснат процес на обучение през целия живот. Променящите се изисквания на системата и културата на планиране изискват образованието, свързано с пространственото планиране, да е насочено и към служители в частния сектор, и към държавните служители, представителите на властта и участниците във вземане на решения.

Урбанистичното знание е закодирано във всеки един елемент на системата за планиране и е решаващ фактор при формирането на експертен капацитет – един от основните критерии за оценка на ефективността на всяка система за пространствено планиране. Експертният капацитет за пространствено планиране се оценява съобразно:

боя на целево обучение кадри; механизмите за популяризиране на професиите, свързани с пространственото планиране; популярността на професията и демократичността в управлението на територията, интер-, мулти- и трансдисциплинността; наличните системи и механизми за разпространение на урбанистичното знание и професионално осмисляне на процесите в условията на добре изградени връзки между теория, практика и университетско образование; осъществена приемственост между поколенията и поддържане на професионални общности [18].

Университетите допринасят за еволюционното развитие на мрежите и ефективността на регионалните иновационни системи, като произвеждат човешки капитал [19, 20]. Три взаимно допълващи се функции гарантират приноса им за виталността на регионите, в които оперират: обучение, научни изследвания чрез генериране на знание и привличане на знание чрез инвестиране в персонала (набиране на нови кадри, осъществяване на мобилност и участие в изследователски мрежи). Чрез участието си в международни изследователски мрежи и проекти научните работници предоставят възможности за обмен, внасяне и трансфер на знание [21]. Университетите имат централна роля като хранилища на информация и комуникационни хъбове, като по този начин допринасят за интелектуалната и професионална виталност на региона, в който са локализираны [22]. В допълнение на това, голяма част от преподавателите и изследователите в университетите са ангажирани допълнително в частния и публичния сектор като експерти, администратори, активисти в неправителствения сектор или политици.

Образованието по урбанизъм, в съответствие с Европейската система за трансфер на кредити и изискванията на националните акредитационни комисии, развива три групи компетенции: ключови (наречени от други автори още общи или преносими), базови (наречани още специфични) и функционални [23]. В сферата на пространственото планиране голяма част от функционалните компетенции могат да бъдат разглеждани като развити в дълбочина или тясно „профилирани“ базови компетенции, а „придобитите умения и преживеният опит са по-важни от вродените умения на индивида“ [24] и решаващи за успешната реализация в полето на пространственото планиране. В комплексната и изпълнена с предизвикателства съвременна урбанистична практика урбанистите се извяват в една или няколко от следните професионални роли: научни работници и изследователи; проектант и визионери; политически съветници и посредници; участници в градското и регионалното управление и лидери и проводници на промяната [25, 26]. Въпреки разликите в националните системи за планиране и в местните социално-икономически условия, идентифицираните отговорности и роли отчитат съвременните общоевропейски урбанистични предизвикателства, породени от социалните, политическите, икономическите, технологичните и екологичните промени, свързаните с околната среда и структурата на селищата промени [25]. Следователно и работата на професионалистите в сферата на пространственото планиране в университетите предполага те едновременно да бъдат обучаващи и самообучаващи се, но и да заемат една или повече от изброените по-горе роли. Пряко и косвено чрез натрупаното знание и експертния капацитет университетите подпомагат обновяването и развитието на градовете чрез запълване на дефицита от кадри, в организацията на процесите по управление на територията, в обновяване на градовете и мобилизирането на общностите, в практическите процеси по планиране и проектиране. Не по-малко значима е и ролята на университетите като фактор за промяна на отношението към градската среда в обществото, както и ценностите и поведението на младите хора.

В образованието по урбанизъм през последните 20 години се утвърждава проблемно базираното обучение, което поставя на преден план взаимоотношенията между преподавателя експерт и обучаваните, характера на проблемната ситуация от практиката и отношението „старо-ново знание“. Основните характеристики на проблемно базирано

ното обучение са отворената му структура и високата степен на автономност на индивида в процеса на учене. Като методология на преподаването, то е ориентирано към придобиване на знания и умения в рамките на изучаваната учебна дисциплина, но при непосредственото използване на ключови професионални ситуации в качеството им на начални стимули и фокус на учебната дейност [27, 28]. Проблемно базираното обучение е ориентирано към обучавания, а функцията на преподавателя е да постави в определени рамки процеса, да го наблюдава и да се намесва, когато е необходима помощ при извършване на действия, прилагане на базови умения или липса на минало знание.

През последните десет години българската система за планиране премина през сравнително бавни еволюционни реформи, опити за уравновесяване на различните актьори и значителни усилия от страна на всички участници за поддържане на равновесие. Процесът на планиране не е институционализиран и се извършва чрез възлагане на обществени поръчки, като обхватът на дейностите и обектите на поръчките непрекъснато се разширява. Всички задачи се възлагат чрез обществени поръчки – от разработването на подробни устройствени проекти и изготвянето на методически насоки, до посредничество с цел улесняване на процеса на планиране. В обществените поръчки наравно с частния сектор участват и традиционните/трансформираните научни организации и специализирани изследователски центрове към държавните институции, в предмета на дейност на които в близкото минало (преди 1990 г.) са били дейности като: изготвяне на методически насоки и стратегически документи, разработване на специфични тематични проучвания, събиране/обработка на данни, изготвяне на планови задания и др. Тенденциите в публичния сектор са свързани с: подмяна на персонала поради навършването на пенсионна възраст и съответно попълване на административния капацитет и запазване на консервативна структура на администрацията по отношение на диверсификация, координация и професионален диалог при изработването на планови инструменти. Гражданският сектор изгражда диалогична и творческа съпротива и създава разнообразни мрежи на взаимодействие, включително социопропространствени развойни мрежи. Забелязва се, че академичният сектор също участва в изграждането на множество мрежи, а влиянието му се увеличава при вземането на управленски решения, при обвързването на целите и интересите на публичния, бизнес- и граждански сектори, и чрез взаимното проникване между теория и практика. Политическата ситуацията и тенденциите в пространственото планиране в последните години дават основание да се приеме, че е подходящ еволюционен подход в прилагането на реформи, уравновесяване на различните интереси и поддържане на конструктивен диалог между участниците. В така описания контекст научноизследователската и развойната дейност в полето на пространственото планиране в България трудно могат да бъдат обособени в отделен сектор или подсектор – те са споделена отговорност на бизнеса и на академичните среди. Академичният сектор, благодарение на взаимно допълващите се цели и предмети на дейност, има уникалния шанс чрез взаимното проникване между теория и практика: 1) да положи основите в изграждането на множество мрежи, и 2) да работи за увеличаващото се влияние при вземането на решения и обвързването на целите и интересите на публичния, бизнес- и гражданския сектор. В този смисъл, образованието по урбанизъм има водеща роля в изграждането на капацитет за интердисциплинен и междусекторен изследователски диалог. Необходимите промени в образованието по урбанизъм са свързани с „формулиране на стратегически и оперативни приоритети, свързани с интердисциплинността във всички нива на образователния процес по урбанизъм въз основа на ясна професионална самоидентификация на урбанистите и разширяване на междудисциплинните образователни връзки и сътрудничества извън рамките на факултета и университета“ [29]. Към момента няма изградена система за проследяване на реализацията на подготвяните кадри, насоките на специализацията им, потребността от промяна

на програмите и обратната връзка с работодателите от публичния, частния и неправителствения сектор. Липсва и пълната картина на пазара на такъв вид специалисти, както и системно организиран процес за генериране и разпространение на урбанистичното знание.

3. Образованието по Урбанизъм в УАСГ: състояние и потребности. Три пилотни проучвания

Проблемът за урбанистичното знание е в основата на проект „Оптимизиране на експертния капацитет за пространствено планиране“, който има за цел да установи съответствията/разминаванията между изискванията на системата за пространствено планиране, наличния и необходимия експертен капацитет. Чрез проведените три пилотни проучвания са проследени тенденциите и са идентифицирани зависимости относно: а) възможностите на пространствено планиране, и в частност пазара на труда в тази област в страната да предоставят възможност за заемане на петте роли на урбанистите, определени от Новата Атинска Харта и Допълнението към нея; б) задоволеността на работодателите в различните сектори от подготовката на кадрите в сферата на пространственото планиране; в) липсващите пазарни сегменти в системата за създаване и разпространение на урбанистично знание, включително и възможностите за разработването на нови образователни програми.

3.1. Рамка и организация на трите проучвания

За по-пълно проследяване на възможностите за реализация на урбанистите в края на 2014 г. е проведено онлайн анкетно проучване относно реализацията на кадрите в сферата на пространственото планиране. Анкетирани са 98 (от общо 300 дипломирали се) специалисти, дипломирани в спец. Урбанизъм на УАСГ. Анкетното проучване установява възможностите за професионална реализация на урбанистите и изследва тяхното мнение за качеството на предлаганото образование и препоръки за развитието на образованието по Урбанизъм, предлагано от УАСГ. Емпиричното проучване се базира върху анкетиране чрез комплексна анкетна карта, съобразена с: а) международните стратегически документи за висшето образование и образованието по урбанизъм в Европа; б) процеса, методическите стъпки и плановите инструменти в пространственото планиране съгласно документите на регионалното и пространствено развитие и устройството на територията; в) ролята и дейностите на различни типове участници в системата за пространствено планиране; г) нужните знания и умения в практиката, продиктувани от контекста на планирането и пазара на труда; д) общите, специфичните и преносимите знания и умения, които се придобиват в програмите по Урбанизъм. В анкетната карта са обособени три блока въпроси. Първата група въпроси е насочена към идентифициране на възможностите за професионална реализация на завършилите урбанизъм. Втората група въпроси е фокусирана върху оценката на качествата на учебната програма по Урбанизъм и дава възможност за препоръки и предложения за подобряването ѝ. Третата група въпроси съдържа информативни въпроси за респондентите [26].

За установяване на потребностите от такива кадри за нуждите на пространственото планиране в България, в рамките на един месец през 2015 г. са проведени 25 структурирани интервюта сред представители на фирми, организации и институции, в които работят бивши дипломанти на катедра Градоустройство (дипломирали се в бакалавърската и магистърската програма по „Урбанизъм“ в периода 2006 – 2014 г. и дипломирали се в катедра „Градоустройство“ архитекти след 2000 г.). Чрез групирани в три

части въпроси е потърсена обратна връзка за качествата на дипломираните специалисти, проучено е мнението на работодателите за качеството на предлаганото образование, поискани са и препоръки за бъдещо развитие на образованието, предлагано от УАСГ. Първата и втората част на всяко интервю имат за цел да проучат оценката на работодателите за: 1) полето на работа и продължителността на трудовите взаимоотношения между организацията и наблюдаваните експерти; 2) категориите знания и умения, които завършилите следва да са придобили в процеса на своето обучение. Предложените за оценка категории знания и умения са обособени в две основни групи: А) „Специфични компетенции“ (общо 16), свързани със спецификата на урбанистичната работа знания и умения, и отчитащи възможните нива на специализирана работа, в които могат да бъдат въввлечени урбанистите и архитектите, специализирали в катедра „Градоустройство“; Б) „Общи/преносими компетенции“ (общо 19), включващи уменията за мотивация, самостоятелност и лидерството, уменията за комуникация, чуждоезиковата подготовка и уменията за оценка на пазарните отношения в професионалната практика. Третата част на структурираното интервю съдържа въпроси, насочени към организацията и представителите им, включили се в изследването.

Мотивацията за учене, плановете за кариерно израстване и личностно развитие са във фокуса на третото пилотно проучване, проведено сред студентите, записани и обучавани в програмите по Урбанизъм на УАСГ. Анкетирани са 24 студенти в бакалавърската и магистърската програма по Урбанизъм в края на 2015 г. Анкетната карта съдържа три групи отворени въпроси, като за получените отговори е направен контент анализ и са изведени противоположно групирани становища и междинни позиции по зададените въпроси. Проучването има качествен характер и в по-ниска степен се влияе от количествени натрупвания в отговорите по всеки въпрос. Допълнително е направена оценка и опит за изясняване на нагласите и профила на настоящите студенти по отношение на дефинираните от Европейския съюз на урбанистите възможни роли на урбаниста в обществото.

Първата група от въпроси има за цел да проучи мотивите на студентите за учене в избраната програма, причините за избор на дългосрочните и вече постигнатите цели на обучаемите, вътрешните контроли и проверки относно увереността в избора и напредъка в обучението и професионалното израстване. Проучено е и мнението на студентите относно очакванията на преки и косвени участници в образователния процес: преподаватели, родителите, бъдещи работодатели. Втората група въпроси има за цел да проучи очакванията на студентите относно приноса на техните специфични знания и умения към развитието на общността, неформалното им обкръжение, квартала, обществото и града; семейството и децата; икономиката и работодателите, както и отношението им към предприемачеството и визията за бъдещето им като професионалисти. Допълнително са зададени въпроси, които провокират студентите за самооценяване и рефлексия на постигнатото до сега в образователния процес, осмисляне на необходимите знания и умения за успешна професионална реализация и начина, по който могат да компенсират или да запълнят празнини по отношение на липсващи или недостатъчно развити знания и умения. Няколко от въпросите са свързани с ученето като философия, отношенията между индивид и група, личност и общество, общност и институция. Въпросите в третата група имат за цел да идентифицират отношението и дълготрайността на връзките между обучаваните и образователната институция, да проверят готовността за включване и моделиране на професионалната общност и популяризирането на професията урбанист. Част от въпросите са адресирани към придобитите знания и умения в образователните програми, влиянието/отсъствието на институционална подкрепа и възможните подобрения в учебния процес.

3.2. Обобщени изводи

Към настоящия момент търсенето на специалисти е „скрито“ по редица субективни и обективни причини, като: необходимост от промяна на административни структури и институционализация на процеса на планиране, преодоляване на проблемите, пораждащи несъвършената конкуренция в сектора и натрупване и утвърждаване на критична маса професионалисти със силна утвърдила себе си и защитаваща професионалните интереси организация.

По отношение на Ролите на урбаниста е установено доброто представяне и позициониране на специалистите в пространственото планиране като проектанти и визионери и като участници в управлението. Голяма, но не достатъчно развита в образователните модули и реализирана в практиката като потенциал за действие на специалистите по пространствено планиране, е възможността завършилите да заемат ролите на политически съветници и посредници, на научни работници и изследователи и на проводници на промяната. Този потенциал може да бъде разгърнат и оползотворен чрез разработването на нови магистърски програми, които ще подобрят комуникацията и обмена на знания с „практиката“ и ще създадат условия за осмисляне на придобитото знание в резултат от осъществяване на трансдисциплинни връзки и взаимодействия в пространственото планиране.

По отношение на ролята на урбаниста като проектант и визионер е установена тенденция за текучество на кадри и непостоянна заетост, което поставя под въпрос сигурността на работните места и задържането на мотивацията на завършилите да продължат да се развиват в този сектор. Анкетните проучвания показват, че въпреки ограниченият достъп до практикуване на професията, урбанистите са универсални и лесно адаптиращи се професионалисти към естеството на задачите, условията на труда и състава на екипите.

Студентите, съзнателно избрали специалност „Урбанизъм“ са силно мотивирани да се развиват в това поприще. Попадналите в специалността „по второ“ желание и достигнали до втори и трети курс, впоследствие я припознават като даваща възможност за развитие на богат набор от специфични и общи знания и умения, които биха допринесли за успешната професионална реализация. Богатите възможности за професионална реализация са потвърдени и от проведената анкета сред завършилите специалностите по урбанизъм към АФ на УАСГ. Тези резултати доказват, че концепцията за учебната програма по урбанизъм покрива едно по-широко поле на научни и практически области, успешно работи и генерира широко приложими и преносими професионални знания и умения [26].

Предварителните очаквания на студентите в специалност урбанизъм относно практикуването на професията показват, че сред тях има нагласи за практикуване на професията урбанист чрез заемане на възможните роли: проектант и визионер, научен работник и изследовател, политически съветник и посредник, лидер и проводник на промяната. По време на следването възможната роля на участник в управлението не е припозната като такава, въпреки че резултатите от анкетното проучване относно реализацията им, показва че впоследствие около 12% от завършилите работят в публичния сектор като администратори и държавни служители. Основателно и свързано с темата за привнесеното знание е предложението младите урбанисти да търсят възможности за развитие като откриващи и адаптиращи съвременните тенденции в националния и местния контекст (trend finders/trend adapters) в сферата на урбанизма. Тази дейност изисква ценени от работодателите специфични умения за издирване, разпознаване, разпространение и прилагане на урбанистичното знание в специфичен контекст.

От допитването относно мотивацията за учене, плановете за кариерно израстване и личностно развитие става ясно, че е необходимо прилагането на индивидуален и диференциран подход в образователния процес, който отчита личностните качества и предварителни нагласи, и който позволява едновременно личностно и професионално развитие. Възможно е той да бъде приложен, като се развият онези общи (преносими) знания и умения, които подсилват, а в някои случаи компенсират предварителните вътрешни нагласи за заемане на една от възможните „роли“ в попрището урбанизъм. Част от резултатите от анкетното проучване относно реализацията на вече дипломираните се урбанисти потвърждават тезата, че в процеса на обучение не може да се очаква студентът да получи всички необходими знания и умения, гарантиращи успешната му професионална реализация. Усъвършенстването на знанията и уменията продължават в практиката, като те непрекъснато се актуализират и надграждат и обогатяват с ново знание през целия живот. Изграждането на капацитет, актуализирането на придобитото знание и подпомагането на диалога между различните тясно профилирани специалисти в полето на пространственото планиране е възможно след изчерпателно „сканиране“ на пазара на консултантски услуги, приоритизиране, определяне на области с дефицит на кадри със специфични знания и умения и обосноваване и разработване на образователни програми и краткосрочни курсове.

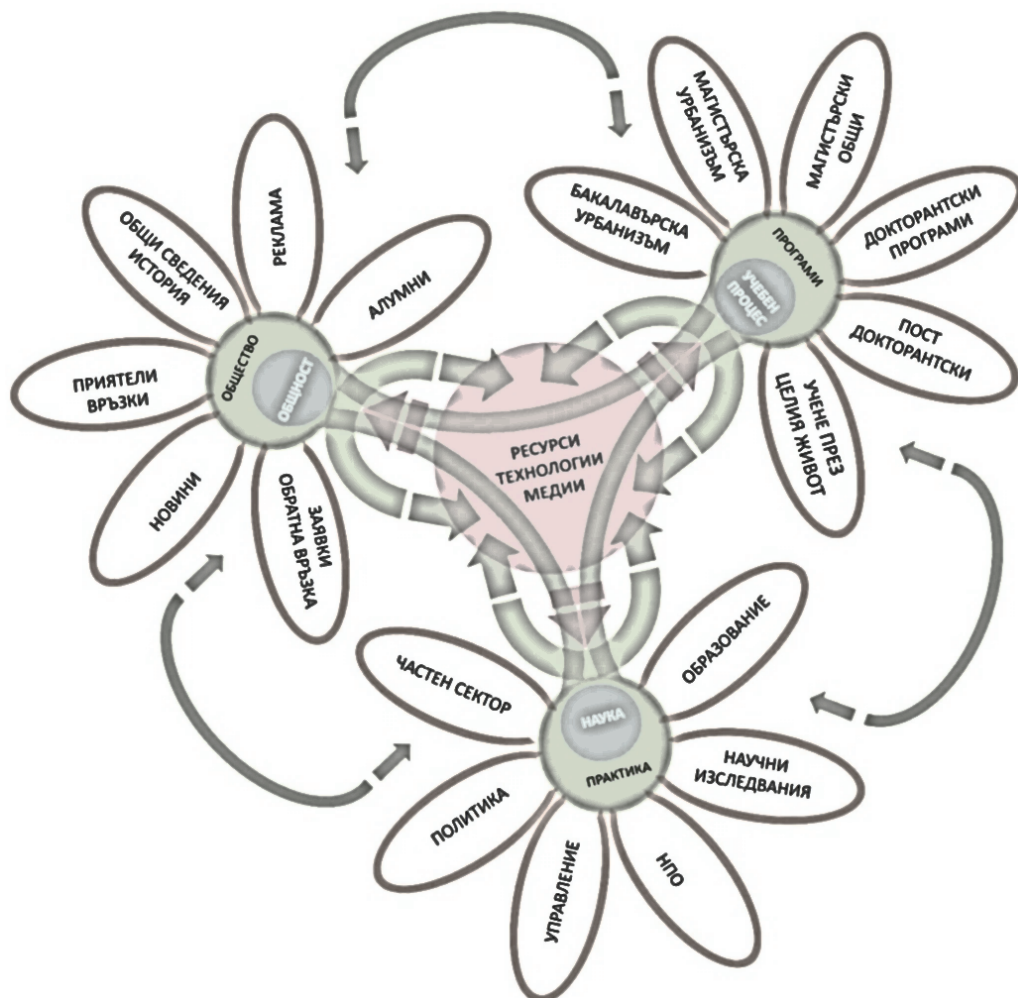
От всички представители на работодателите, включили се в изследването, едва четирима (16% от отзовалите се), нямат информация за образованието по урбанизъм извън България. От интервюираните 38% са посочили, че са придобили знание и информация за урбанистичното образование от два или повече източника, като: литературни данни, разкази на познати, от посещения в чужбина, от собствен опит и/или от бивши или настоящи служители. Множество препоръки могат да бъдат направени относно популяризирането на урбанистичното образование сред работодателите в страната, относно разпространението на урбанистичното знание и потенциала на завършилите да се включат ефективно в процесите на планиране и управление на територията. Към настоящия момент са идентифицирани следните проблеми, свързани с урбанистичното знание и експертния капацитет в пространственото планиране: а) липса на ефективни канали за комуникация с крайните потребители и разпространение на резултатите от провежданото проблемно-ориентирано обучение в дипломните семестри и някои учебни дисциплини; б) дефицити по отношение на експертния капацитет в различни сектори и на различни нива на управление/планиране; в) дефицит по отношение на достъпни източници на знание и неразвита система за неговото съхранение и разпространение (в т.ч. наличие на учебници, ръководства, периодични издания, публикувани проучвания и др.); г) липса на ефективни механизми за популяризиране на професията и трансмисията на урбанистичното знание сред експертите и сред широката общественост; д) подценена от експертите в практиката роля на самооценката и рефлексия с цел генериране на „преживяно знание“, адаптивно обучение и развитие на организациите в системата за пространствено планиране.

Не на последно място по важност следва да се отбележи, че е налице процес на изграждане на професионална общност и желание за включване в такава от страна на настоящите студенти и вече утвърдилите се в практиката професионалисти в сферата на пространственото планиране.

Проведените анкетни проучвания поставиха началото на процес, който ще подпомогне изграждането и установяването на система за наблюдение и обратна връзка, провеждането на конструктивен диалог между университета и работодателите в публичния и частния сектор, ефективното разпространение на урбанистичното знание и обвързването на знание, актьори и експерти [27].

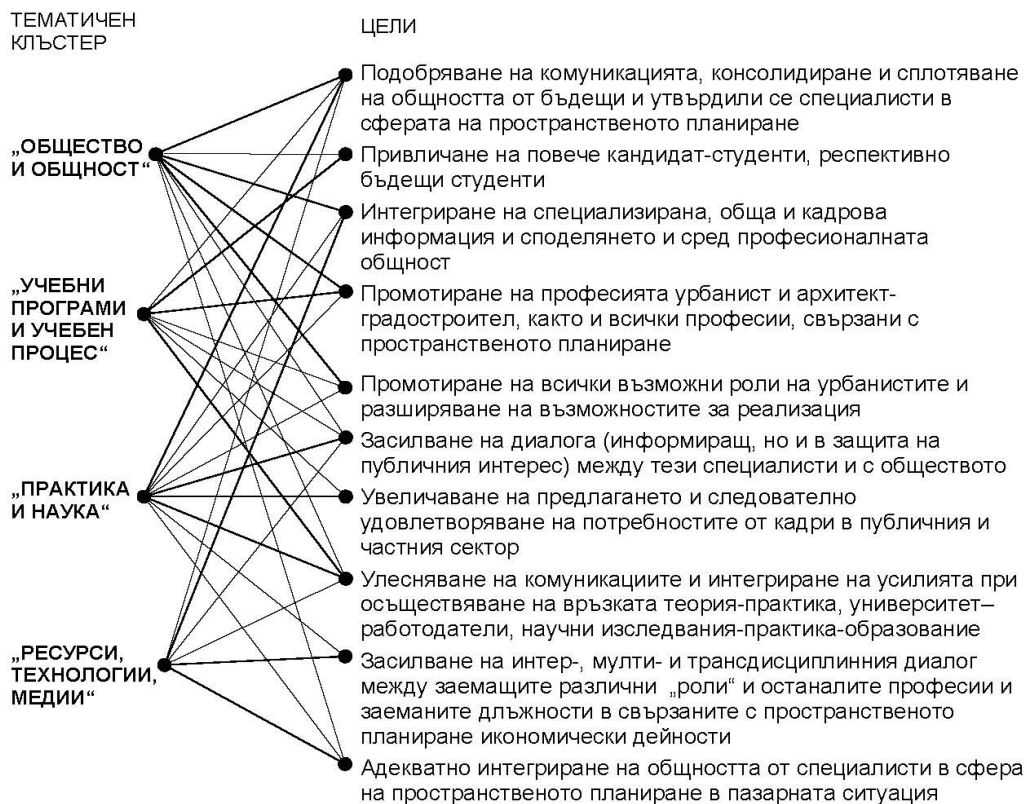
4. Платформа за разпространение на урбанистичното знание и оптимизиране на експертния капацитет за пространствено планиране

Основната мисия на електронната платформа е да интегрира информация, да управлява урбанистичното знание, да обединява експертни мрежи и да обезпечавя експертния капацитет за пространствено планиране. Предложените структура и съдържание се основават на изводите от направените проучвания за урбанистичното знание и системата за пространствено планиране, търсенето и предлагането на кадри в системата и мотивацията за обучение в тази сфера. Платформата със съответното и технологично обезпечаване е възможно да съществува напълно независимо или като специализирана надстройка на вече изградена платформа.

Фиг. 1. Съдържание и връзки между тематичните области на информационния портал

Структурата на предложената платформа се състои от четири кълстера: три основни/тематични и един универсален/интегриращ. Основните тематични кълстери са: „Общество и общност“, „Учебни програми и учебен процес“ и „Практика и наука“. Интегриращият модул е „Ресурси, технологии, медии“ (фиг. 1). Съдържанието на всеки от кълстерите е представено в табличен вид в таблици 1, 2, 3 и 4, а целите им – на фиг. 2. Всеки от тематичните кълстери може да бъде допълван и променян в съответствие със социално-икономическите тенденции и нововъзникващите обществени потребности.

Фиг. 2. Интегрирани цели на тематичните кълстери

**Таблица 1. Структура и съдържание на тематичен клъстер
„Общество и общност“**

ТЕМАТИЧНА ОБЛАСТ		
ОБЩИ СВЕДЕНИЯ И ИСТОРИЯ	Кратка история, дейност и профил на програмите	Общ исторически преглед
		История на катедра Градоустройство
		Специализация към катедра Градоустройство за архитекти
		Програми по Урбанизъм Общи програми
ЗАЯВКИ ЗА ОБРАТНА ВРЪЗКА	Заявки за научно-изследователски и научно-приложни задачи	От частния сектор
		От публичния сектор
		От НПО
	Заявки за стажанти	Всички сектори
	Обратна връзка (периодично провеждане на анкетни проучвания)	Работодатели (за кадрите)
		Завършили - за реализацията и препоръки за подобряване на учебните програми
		Студенти - за съдържанието на модулите и качеството на преподаване
РЕКЛАМА	Портфолио (разширени анотации) на дисциплините с примерни курсови и дипломни проекти от програмите	За кандидат-студентите
		За студентите
		За преподавателите в други дисциплини
		За потребители от практиката – общини, фирми за недвижими имоти, министерства и държавни институции
		За популяризиране на професията урбанист и програмите сред обществото
АЛУМНИ	Инструменти за възпитаници на програмите	Бюлетин събития в категории – „сънуваме, планираме, правим, празнуваме“
		Търсачка – търсене и предлагане съгласно категории от класификатори и регистри по длъжности и по набор от дейности и проекти
ПРИЯТЕЛИ И ВРЪЗКИ	Приятелите, съмишленици и партньори	Международни
		Европейски
		Национални
		Местни
	Връзки към професионални ресурси	Фундаментални трудове
		Основополагащи документи
		Законодателство и подзаконова уредба
		Институции
		Градски изследвания
		Планове и проекти
		Ръководства, методи, техники и инструменти
		Браншови организации
		Граждански активности
		Информационни ресурси и бази данни
НОВИНИ	Поток от професионални новини	От общността
		За общността
		С обществен характер

**Таблица 2. Структура и съдържание на тематичен клъстер
„Програми и учебен процес“**

ТЕМАТИЧНА ОБЛАСТ	ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ		
УРБАНИЗЪМ ОКС БАКАЛАВЪР	Урбанизъм, ОКС бакалавър	Профил и образователен процес	Обща справочна информация; Полета на реализация; Дисциплини, цели и задачи, характеристики, придобивани знания и умения; Преподаватели Запитвания и контакти; Лекции и семинари, упражнения – задания, график, учебни помагала и материали, библиография и връзки към електронна библиотека и библиографски справки; Критерии за оценка и информация за начините на изпитване; Новини по дисциплини и програми
УРБАНИЗЪМ ОКС МАГИСТЪР	Урбанизъм, ОКС магистър	Профил и образователен процес	
МАГИСТЪР АРХИТЕКТ, кат. Градоустройство	Архитект, ОКС магистър	Профил и образователен процес	
МАГИСТЪРСКИ ОБЩИ	Пространствено планиране	Профили и образователен процес	
	Ландшафтно планиране		
	Градско планиране, градоустройство и дизайн		
	Устройствено планиране		
	Градски изследвания		
	Управление и планиране на териториалните системи		
	Пространствени и градски политики		
ДОКТОРАНТСКИ И ПОСТ- ДОКТОРАНТСКИ	Териториално и ландшафтно устройство и градоустройство	Профили и научно-образователен процес	Научно-образователни въпроси, цели и приоритети, административни процедури, изпити, докторантски срещи и семинари, конференции и летни училища, изследователски платформи и мрежи, ресурси и данни Новини по програми
	Интердисциплинни		
УЧЕНЕ ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ	Специализации	Профили и образователен процес	Минали, настоящи и бъдещи форми и теми на обучение; Целеви групи; Обща информация; Полета на реализация; Цели и задачи, характеристики, придобивани знания и умения; Преподаватели, запитвания и контакти; График, учебни помагала и материали, ресурси; Новини по курсове
	Курсове за продължаващо обучение		
	допълнителна квалификация и преквалификация		
	Курсове задочно обучение		
	Курсове дистанционно обучение		
	Неформално обучение		

**Таблица 3. Структура и съдържание на тематичен клъстер
„Наука и практика“**

ТЕМАТИЧНА ОБЛАСТ	ДЕЙНОСТИ	ПОЯСНЕНИЕ
ОБРАЗОВАНИЕ	Специализирани образователни услуги разработени за отделни потребители (организации) на работното място	Насочени към практики от частни предприятия
		Насочени към публичната администрация
		Насочени към граждански организации
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	С иновативен характер	Инструменти за мрежова работа в клъстери и консорциуми
	С практико-приложен и развоен характер	Инструменти за сътрудничество със сектори на обществото
НПО	Методическа и ресурсна подкрепа за граждански инициативи отдолу-нагоре	НПО в обществена полза – международни и национални широко-профилни и специализирани организации
		НПО в частна полза – професионални и местни организации
УПРАВЛЕНИЕ	Изследвания свързани с интегрирано управление и планиране, териториално сътрудничество, стратегическо и оперативно планиране и оценки в помощ на администрацията	Международно сътрудничество
		Правителствено
		Регионално
		Общинско
ПОЛИТИКА	Проучвания и концепции, критични оценки и становища за изграждане на политики и политически платформи	Концептуална рамка на реформата в системата за пространствено планиране
		Оценки на въздействието на законодателни промени
ЧАСТЕН СЕКТОР	Проучвания Екологични оценки и ДОВОС	Проучвания, свързани с локализиране, позициониране и пространствена организация на икономически дейности, пред-инвестиционни проучвания и решения

**Таблица 4. Структура и съдържание на тематичен клъстер
„Ресурси, технологии, медии“**

ТЕМАТИЧНА ОБЛАСТ	РЕСУРСИ И УСЛУГИ	ПОЯСНЕНИЕ
БИБЛИОТЕКА	Свободни и отворени ресурси Продукти под лиценз на „съзидателно споделяне“ (creative commons), „отворени данни“ (open data) и „отворен код“ (open source)	За членове на катедрата, възпитаници и студенти, както и други автори Основни продукти: е-статии, е-монографии, е-ръководства и помагала, е-учебници, е-книги, е-сборници от конференции, е-списание – реферирано и научно-популярно, бази данни и софтуер
	Вътрешни ресурси и ресурси срещу заплащане	Продукти налични в библиотеката и базите данни на звеното и други библиотеки и бази данни с абонамент и специфична защита на авторското право и разпространението
ИНТЕГРИРАН ГЕОПОРТАЛ	Диференциран достъп и специфични услуги и инструменти – услуги за достъп до пространствени данни, инструменти за пространствени анализи и модели, обработка и трансформиране на бази данни, статистическа обработка и извадки, обработка и визуализация на гео данни	За външни потребители – свободен и платен достъп
		За обучавани курсисти, специализанти, студенти, дипломанти и докторанти
		За редовни, гост и хонорувани преподаватели и за изследователи
		За администратори
ЕЛЕКТРОННИ ПРОДУКТИ И УСЛУГИ	Съдържание	Съдържание – бюлетини, бази данни, съдържание на портала/платформата
	Приложения	Интелигентни приложения ориентирани към различни целеви групи
ПОРТАЛ ЗА Е- КОНСУЛТАЦИИ		Инструменти за графична (векторна и растерна) и текстова редакция на студентски и докторантски разработки
ПЛАТФОРМА ЗА ДИСТАНЦИОННО ОБУЧЕНИЕ		
ПЛАТФОРМА ЗА Е-СЕМИНАРИ И Е-КОНФЕРЕНЦИИ	Организация Подаване на резюмета Подаване на готови доклади Публикации на материали от проведени конференции	Честване на Световния ден на Урбанизма
ПЛАТФОРМА ЗА СЕМИНАРИ И КОНФЕРЕНЦИИ		Конференция „Пространственото планиране: Проблеми и перспективи“
		Докторантски семинари
		Тематични конференции
ПЛАТФОРМА ЗА РАБОТА В МРЕЖА		

5. Заключение

Предложената платформа, за възпроизводство, генериране, съхранение, разпространение и обмен на знание позволява при изградена предприемаческа култура и активни действия на академичния състав да бъдат откривани и управлявани конкурентните предимства на малките звена в университетите, да бъдат определяни стратегически и опера-

тивни приоритети при идентификацията на научноизследователски и практико-приложни теми. Това ще даде възможност на университетите и академичния състав да осъществяват едновременно свързан с практическите потребности образователен процес, ефективно участие в процеса на урбанистично планиране и устройствено проектиране и активна намеса в системата за пространствено планиране.

Благодарности

Тази статия е изготвена в рамките на финансиран от ЦНИП към УАСГ научноизследователски проект на тема „Оптимизиране на експертния капацитет за пространствено планиране в България“. Договор БН-173/2014.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Driouchi, A.* Urbanization, Knowledge and Competitiveness in Developing Economies. [book auth.] T. et al Yigitcanlar. 2008.
2. *Петров, М. и колектив.* Иновационна политика на Европейския съюз и България. [ed.] Фондация „Приложни изследвания и комуникации“, 2014.
3. *Jakubik, M.* Exploring the knowledge landscape: four emerging views of knowledge. Journal of Knowledge Management, Vol. 11 Iss: 4, pp. 6 – 19. ISSN: 1367 – 3270, 2007.
4. *Deyanova, L.* A „new paradigm“ for social science? Ljubljana : s.n., International conference: The humanities and social sciences on the periphery: sciences or technocratic instruments? 2007.
5. *Божилова, В.* Методика на академичното преподаване. София, 2013.
6. *Powell, W., Owen-Smith, J.* Universities and the market of intellectual property in lifesciences, J. Policy AnalManage 17(2), 1998.
7. *Sutz, J.* The role of universities in knowledge production. 2005.
8. *Георгиева, Т. и колектив.* Иновационна екосистема на висшето образование в България. Осма международна научно-практическа конференция „Преподаване, учене и качество във висшето образование“ – 2011. Ботевград: МББУ, ISBN 978-954-9432-43-5, 2011.
9. *Brodhag, C.* Research universities, technology transfer, and job creation: what infrastructure, for what training? s.l.: Taylor & Francis (Routledge): SSH titles, Studies in Higher Education, 2013.
10. *Åsa Olsson.* Programme on Innovation, Higher Education and Research: Research Universities:Networking the Knowledge Economy. Boston College: s.n., 2012.
11. Research Universities: Networking the Knowledge Economy: Final working paper on policy implications, Programme on Innovation, Higher Education and Research for Development (IHERD). s.l.: Boston College, 2012.
12. C20, Report as a joint production by the members of COST Action. Urban Knowledge Arena – Re-thinking Urban Knowledge and Innovation. [ed.] H. et al Nolmark. 2009.
13. *Sandercock, L.* Towards cosmopolis. Towards cosmopolis. London: Wiley. London: Wiley, 1998.
14. *Concilio, G.* Bricolaging Knowledge and Practices in Spatial Strategy-Making.
15. *Maisseu, A.* Gestalteconomy:The Economic Base of Knowledge Management. International Journal of Nuclear Knowledge Management 2(2), pp. 174 – 198.

16. *Evans, R. & Marvin, S.* Researching the Sustainable City: Three models of Interdisciplinarity. *Environment and Planning A*, 36(6), pp. 1009 – 1028, 2006.
17. *Nonaka, I., & Konno, N.* The concept of „Ba: Building a foundation for knowledge creation. *California Management Review*, 40(3), pp. 40 – 54, 1998.
18. UN-Habitat. *Planning Sustainable Cities. Global Report on Human Settlements.* ISBN 978-1-84407-899-8, 2009.
19. *Lambooy, J. G.* The transmission of Knowledge, emerging networks and the role of university: An evolutionary approach. *European Planning Studies* 14(5), pp. 643 – 657, 2006.
20. *Mueller, P.* Exploring the knowledge filter: how entrepreneurship and university industry relationship drive economic growth. *Research Policy* 35(10), pp. 1499 – 1508, 2006.
21. *Crespi, A., Geuna, A. & Nesta, L.* Labour mobility from academia to business: new evidence from a large dataset of EPO inventors. *Proceedings of the DRUID summer Conference*, June 27 – 29, 2005.
22. *Martinez-Fernandez, C., Sharpe, S.* Intellectual Assets and knowledge Vitality in Urban Regions: The role of Universities. [book auth.] T. et al Yigitcanlar. *Creative Urban Regions: Harnessing urban Technologies to Support Knowledge City Initiatives.* 2008.
23. *Rychen & Salganik.* Defining and selecting key competencies. ISBN: 978-0-88937-248-1, 2001.
24. *Temeliotov, A. at al.* Knowledge, skills and competences in spatial planning. *Urbani izziv*, vol. 21, n 1, 2010.
25. *Planners, The European Council of Town.* The Charter of European Planning: The Vision for Cities and Regions – Territories of Europe in the 21st Century. Barcelona: s.n., 2013.
26. *Ташева-Петрова, М. и кол.* Образованието по урбанизъм: обществени потребности и възможности за професионална реализация. София: УАСГ, 2015, свитък VIII-A, Научни изследвания – I, 2014 – 2015, ISSN 1310-814X, 2015.
27. *Brown, D.* A Taxonomy of Problem-based Learning Methods. New York: John Wiley&Sons, 2002.
28. *Рибов, М. Петров, М. и колектив.* В търсенето на нова концепция за висшето образование. Ботевград. Издателство на МВБУ, 2011. Осма международна научно-практическа конференция „Преподаване, учене и качество във висшето образование – 2011“. ISBN 978-954-9432-43-5, 2011.
29. *Димитрова, Е.* Образованието по урбанизъм в изграждането на каоацитет за интердисциплинен изследователски диалог. АФ на УАСГ, 2015, Конференция „Пространственото планиране: Проблеми и перспективи VI“. 2015.
30. Assessing and exploring the state of urban Knowledge: its production, use and dissemination in cities of the south. Brussels: 11th N-AERUS Conference, Brussels, 28th – 30th October, 2010.
31. *Yigitcanlar, T. et al.* The Creative Urban Regions: Harnessing Urban Technologies to Support Knowledge City Initiatives. s.l.: IGI Global, ISBN 9781599048413, 2008.
32. *Etzkowit, H.* MIT and the Rise of Entrepreneurial science. London: Routledge press, 2002.
33. Програма за аналитични услуги в областта на иновациите: Принос към Стратегията за интелигентна специализация в областта на научните изследвания и иновациите на България. Отдел „Развитие на частния и финансовия сектор“, август 2013.
34. *Yigitcanlar, T., Velibeyoglu, K., Martinez-Fernandez, C.* Rising Knowledge Cities: The Role of Urban Knowledge Precincts. s.l.: Emerald, *Journal of Knowledge Management*, 12 (5), pp. 8 – 20, 2008.
35. *Santiago, P. at al.* Tertiary Education for the Knowledge Society OECD Publishing, ISBN 978-92-64-04652-8, 2008.

THE ROLE OF UNIVERSITY IN URBAN KNOWLEDGE MANAGEMENT AND CAPACITY BUILDING FOR SPATIAL PLANNING

M. Tasheva-Petrova¹

Keywords: *urban knowledge, expert capacity, spatial planning, urban planning education*

ABSTRACT

The paper reports research findings on the interrelation between urban knowledge, urban practice and education in Urbanism. Summarized results from three pilot studies on the possibilities for professional realization, assessment of skills and knowledge of graduates in Urbanism, the attitudes and future expectations of students in Urbanism for job placements are reported. The structure and the content of a communication platform for urban knowledge dissemination and optimization of the expert capacity for spatial planning are proposed as an option to solve the crisis in theory-practice dialogue in urban knowledge management.

¹Milena Tasheva-Petrova, Assoc. Prof. Dr. Arch., Dept. "Urban Planning", UACEG, 1 H. Smirnenski Blvd., Sofia 1046, e-mail: tasheva_far@uacg.bg

